

1. Богуш А. М. Педагогічні нотатки та роздуми / Збірник наук.метод.праць / Запор.2001.
2. Гаврилюк Н., Скляренко О. "Книга – учитель, poradnik, друг. / 36 наук.праць Переяслав-Хмельницького педуніверситету. "Школа першого ступеня. Теорія і практика" 21/2007. – Тернопіль, 2007.
3. Корнійчук М., Макаренко О. "Ушинський і дитяча література" / 36. матеріалів вузівської студентської науково практичної конференції. – Кременець, 2004.
4. Кремень В. Час вимагає учителя з новими якостями. // Освіта – серпень, 2006. С. 16-23.
5. Ушинський К. Д. Вибрані твори: у 2-х т. – К., Рад.шк., 1983.
6. Ушинський К. Д. "Дітям". / Упор. Шумило М. – К., Веселка, 1977.

УДК 378.167.1: 655.254.22

Фіялка С. Б.
(Київ, Україна)ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ АПАРАТУ НАВЧАЛЬНОЇ
КНИГИ ДЛЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ*Висвітлено роль апарату навчальної книги, наведено рекомендації щодо підготовки його елементів.**Ключові слова: навчальна програма, передмова, післямова, дидактичний апарат.**The given paper highlights the role of auxiliary elements of textbooks for university students, it also contains recommendations on their preparation.**Key words: curriculum, preface, afterward, didactic components.*

Підручники та навчальні посібники для вищої школи є важливим засобом передавання знань, тому від їхнього рівня значною мірою залежить якість освіти. Удосконалення таких видань стало надзвичайно актуальним завданням нині, коли відбувається реформування освіти, що передбачає істотне зростання обсягів самостійної роботи студентів.

У наш час навчальній книзі для вищої школи приділяється значна увага. Теоретико-методологічні аспекти створення підручників і навчальних посібників обговорюються на науково-методичних конференціях [1]. Історію української навчальної книги досліджували М. Тимошик [2], Н.Зелінська [3]. 20 – 21 вересня 2006 р. в Москві відбулася Міжнародна наукова конференція, присвячена 250-річчю університетського книговидання в Росії. В її роботі взяли участь науковці, керівники видавництва при вищих навчальних закладах та практики книжкової справи з Росії, України, Білорусі, Болгарії та США. Було підбито підсумки та окреслено перспективи розвитку навчального книговидання. Серед основних недоліків літератури для вищої школи було названо надмірне перевантаження тексту інформацією, невиправдану складність викладу матеріалу, недостатнє використання сучасних підходів до підготовки різних компонентів навчального видання, зок-

© Фіялка С. Б., 2008

рема його апарату
вітчизняного кни-З метою поліпшення
припускаються
ний центр вищої
рекомендації щодо
ників для вищої
підготовки такої
успішної навчальної
комендації для
чення навчальноїУ цій статті
никах, зокрема,
та вступу, після
товки певних еле-Будь-який підручник
функціональні чин-Апаратом вищої
ний текст, пояснює
інформацію та по-
робку видання в
Він тісно пов'язан
покликаний поле-Вихідні відомості
сторінці. Це сукупіс
оформлення, інформа
тичного обліку. Еле
осіб, які брали учас
ловкові та вихідні
стандартні номери
читача має прикла
мити зі змістом т
підручника (навчаль
дає книга, для якої
адреса.Зміст – важливий
гає читачеві легкість
лення про тематику
змогу попередньо
два змісти – одинПередмова – це
чальному посібнику
ними з даного курсу
мова може містити
принципи добору
і рецензент, редактор
значну роль реценз
ників, у передмові
редакторам під ча

рема його апарату, тощо [4]. Зауважимо, що всі ці проблеми є актуальними й для вітчизняного книговидавництва.

З метою поліпшення якості навчальної літератури та усунення недоліків, яких припускаються автори підручників і навчальних посібників, Науково-методичний центр вищої освіти Міністерства освіти і науки України розробив Методичні рекомендації щодо структури, змісту та обсягів підручників і навчальних посібників для вищої школи [5], проте вони не охоплюють багатьох важливих аспектів підготовки такої літератури й містять певні неточності. Тому для гарантування успішної навчальної діяльності необхідно й надалі розробляти обґрунтовані рекомендації для потенційних авторів таких видань. При цьому, з огляду на призначення навчальної літератури, окрему увагу варто приділяти апарату книги.

У цій статті ми висвітлюємо роль апарату в підручниках та навчальних посібниках, зокрема, наголошуємо на різному функціональному призначенні передмови та вступу, післямови та висновків, звертаємо увагу авторів на особливості підготовки певних елементів апарату.

Будь-який підручник (навчальний посібник) умовно можна поділити на такі функціональні частини (рис. 1).

Апаратом видання називають сукупність матеріалів, які доповнюють основний текст, пояснюють його, допомагають читачеві швидше знаходити потрібну інформацію та полегшують її сприймання. Крім того, апарат істотно полегшує обробку видання в бібліотеках, у книготорговельних та інформаційних організаціях. Він тісно пов'язаний із цільовим призначенням видання. Апарат навчальної книги покликаний полегшити засвоєння матеріалу.

Вихідні відомості розташовані, як правило, на титулі, його звороті та останній сторінці. Це сукупність даних, які характеризують видання і призначені для його оформлення, інформування споживачів, бібліографічного опрацювання та статистичного обліку. Елементами вихідних відомостей є: відомості про авторів та інших осіб, які брали участь у створенні видання; назва видання; надзаголовкові, підзаголовкові та вихідні дані; анотація; випускні дані; класифікаційні індекси; міжнародні стандартні номери; знак охорони авторського права [6]. Дуже важливе значення для читача має прикнижкова анотація. Її мета – у стислій та зрозумілій формі ознайомити зі змістом та призначенням книги, охарактеризувати її особливості. В анотації підручника (навчального посібника) зазначається, програмі якої дисципліни відповідає книга, для якої спеціальності вона призначена, та наводиться повна читачка адреса.

Зміст – важливий елемент довідкового апарату видання, який не лише допомагає читачеві легко і швидко знайти потрібний матеріал, а й формує загальне уявлення про тематичний зміст книги, про її структуру та проблематику, тобто дає змогу попередньо ознайомитися зі складом її тексту. Найраціональніше наводити два змісти – один стислий, а другий – більш розгорнутий.

Передмова – це елемент апарату книги, завдання якого в підручнику чи навчальному посібнику – окреслити особливості цього видання порівняно з уже наявними з даного курсу і визначити його місце та роль у навчальному процесі. Передмова може містити інформацію про не висвітлені в книзі та не вирішені проблеми, принципи добору матеріалу та побудови видання. Її може написати як автор, так і рецензент, редактор чи хтось інший на замовлення видавництва. Ураховуючи значну роль рецензування у створенні якісних підручників та навчальних посібників, у передмові слід вказувати рецензії, які надали істотну допомогу авторам і редакторам під час підготовки видання, сприяли його вдосконаленню. Передмова

має орієнтувати студента на потребу звертатися в процесі опанування предмета не лише до навчальної літератури.

Передмову слід відрізнити від вступу, який не є елементом апарату книги. Це компонент основного тексту – вступна частина авторського твору (огляд, історичний екскурс тощо). Мета вступу – ознайомити зі змістом, проблематикою навчальної дисципліни, основними напрямками, методами й формами її опанування; теоретично, методично та психологічно (викликати інтерес) підготувати студента до вивчення запропонованого автором матеріалу. Зауважимо, що в зазначених вище Рекомендаціях наявна помилка – поняття “вступ” і “передмова” ототожнюються.

Післямова – це елемент затекстового апарату, тобто завершальна частина видання, у якій пояснюється й доповнюється зміст основного тексту. Післямова доцільніша, ніж передмова, тоді, коли в поясненнях треба спиратися на основний текст видання, або тоді, коли видавець і автор мають намір не впливати на сприйняття читачем матеріалу книги до його ознайомлення з нею.

Висновки відрізняються від післямови тим, що їх може написати лише автор. Вони не належать до апарату видання. Саме в навчальній книзі висновки набувають особливого значення: вони узагальнюють матеріал, навчають логічно мислити. У них може наводитись інформація про невідомі питання в конкретній галузі знань, різні наукові школи, гіпотези, відомості про основні напрями подальшого розвитку науки.

Обов'язковим елементом і характерною ознакою підручника (навчального посібника) є дидактичний апарат. Він визначає навчальний потенціал книги. Його доступність, здатність стимулювати самостійну роботу. Головні вимоги, які ставляться до дидактичного апарату, такі: забезпечення засвоєння програми, розвиток пізнавальної мотивації та когнітивної діяльності студентів, наявність завдань рівного рівня складності, точність та зрозумілість тверджень.

Наведемо деякі поради щодо підготовки такого елемента дидактичного апарату, як список рекомендованої літератури. Передусім він має містити невелику кількість назв. Довгий перелік студент або залишить поза увагою, або буде змушений доповнювати його, на яких книжках варто зупинити свій вибір. Однак якщо є нагальна потреба навести великий список, то його варто принаймні розбити на рубрики. Слід виконувати елементарні правила бібліографічного опису: вказувати загальну кількість сторінок тих видань, які рекомендуються повністю, та відсилати до певних частин праці (з точним зазначенням сторінок) тоді, коли весь твір не потрібен.

Це звільнить студентів від невиправданих затрат часу на пошуки необхідних матеріалів. Маючи уявлення про обсяги праць, студенти зможуть планувати час, потрібний для їх вивчення. Крім того, список не повинен містити застарілої літератури.

Примітки й коментарі – це елементи апарату книги, які допомагають розібратися в труднощах її змісту. Це пояснення та доповнення до основного тексту, коли є ймовірність, що читач може зрозуміти текст не в повному обсязі чи осмислити його неправильно. Різниця між цими поняттями полягає насамперед у тому, що примітки – це порівняно стислі доповнення до основного тексту чи пояснення невеликих його фрагментів, а коментарі – більш розгорнуті тексти, що трактують твір у цілому чи його фрагменти.

Величезне значення в навчальній літературі мають допоміжні показники. Вони дають змогу вибірково читати книгу, допомагають швидко знаходити потрібні фрагменти тексту, повідомляють, про які предмети, імена, події чи явища можна відшукати інформацію в книжці. В одному виданні може бути кілька показників.

Ілюстрації	Апарат видання	
	1. Вступ	Додатки
	2. Основна частина із систематичної рубрикації	1. Вступ
	3. Висновки (бажано не лише загальні, а й наприкінці кожного розділу)	2. Зміст
	4. Додатки	3. Глосарій
		4. Словник
		Примітки
		1. Додатки
		2. Глосарій
		3. Словник
		4. Вступ
		1. Глосарій
		2. Словник
		3. Вступ
		4. Вступ

Рис. 1. Функціональні

Списки умовних позначень полегшують і прискорюють пошук на багаторазове перечитування вати перед основним текстом посібників є те, що такі переліки

Характерним елементом є абреже – стислий виклад, (або іншого структурного елементу) режу використовується для того, чи допомогти вибрати для читача

Насамкінець варто зауважити, що стихійно і значною мірою редактора, їхніх особистих фічних можливостей.

Отже, нами схарактеризовано посібника). Він не лише полягає в набутті знань, забезпеченні посібниками і програмами. Особливе значення мають для якості їх підготовки значною мірою видання. Важливим напрямком є уніфікація апарату, менше часу на “адаптацію” кожного полягає в повному засвоєнні навчальної книги, зокрема

Підручник (навчальний посібник)		
Ілюстрації	Апарат видання	Навчальний текст (у тому числі складні й спеціальні види тексту – формули, таблиці, виводи)
	1. Вступ 2. Основна частина із системою рубрикації 3. Висновки (бажано не лише загальні, а й наприкінці кожного розділу) 4. Додатки	Дотекстовий апарат: 1. Вихідні відомості (на титулі та його звороті) 2. Зміст 3. Передмова 4. Списки умовних позначень і скорочень Притекстовий апарат: 1. Дидактичний апарат (питання, тести, задачі, приклади, вправи, списки рекомендованої літератури тощо) 2. Примітки (внутрішньотекстові та підрядкові) 3. Колонтитули (використовуються рідко), колонцифри 4. Абреже Післятекстовий апарат: 1. Післямова 2. Примітки (затекстові) і коментарі 3. Допоміжні покажчики 4. Вихідні відомості (на останній сторінці).

Рис. 1. Функціональні частини підручника (навчального посібника)

Списки умовних позначень і скорочень допомагають читачеві працювати з текстом, полегшують і прискорюють процес опанування матеріалу (не доводиться марнувати час на багаторазове перечитування розгорнутої назви, терміна). Списки доцільно розміщувати перед основним текстом твору. Вадю багатьох сучасних підручників і навчальних посібників є те, що такі переліки занадто великі: читач не здатен їх запам'ятати.

Характерним елементом апарату сучасного підручника (навчального посібника) є абреже – стислий виклад, перелік основних тем чи внутрішніх заголовків розділу (або іншого структурного елемента), розміщений між його заголовком і текстом. Абреже використовується для того, щоб підготувати студента до сприйняття матеріалу чи допомогти вибрати для читання ту частину тексту, яка його цікавить.

Насамкінець варто зауважити, що на практиці апарат навчальних видань формується стихійно і значною мірою залежить від рівня знань у цій царині автора й редактора, їхніх особистих уподобань, а подекуди – і від видавничих та поліграфічних можливостей.

Отже, нами схарактеризовано основні елементи апарату підручника (навчального посібника). Він не лише полегшує користування виданням, але й сприяє систематизації набутих знань, забезпечує зв'язок з іншими засобами навчання: комп'ютерними посібниками і програмами, з довідковою, науковою та іншими видами літератури. Особливе значення мають дидактичний апарат та допоміжні покажчики. Саме від якості їх підготовки значною мірою залежить рівень засвоєння матеріалу та успіх видання. Важливим напрямом удосконалення навчальної літератури має стати прагнення до уніфікації апарату, щоб, користуючись книгою, студенти затрачали якнайменше часу на "адаптацію" до неї. Зауважимо, що оскільки кінцевий результат навчання полягає в повному засвоєнні матеріалу відповідно до програми, то всі елементи навчальної книги, зокрема й її апарат, мають працювати саме на цей результат.

ЛІТЕРАТУРА

1. Проблеми підручника для вищої школи: 36. матеріалів наук.-метод. конф. (Вінниця, 29 – 30 трав. 2001 р.): У 2 т. – Вінниця: Універсум-Вінниця, 2001. – Т. 1. – 224 с.; Т. 2. – 222 с.
2. Тимошик М. Її величність – книга. Історія видавничої справи Київського університету. 1834 – 1999: Монографія. – К.: Наша культура і наука, 1999. – 308 с.
3. Зелінська Н. Поетика приголомшеного слова (Українська наукова література XIX – початку XX ст.): Монографія. – Л.: Світ, 2003. – 352 с.
4. Книжная культура: Опыт прошлого и проблемы современности: К 250-летию вузовского книгоиздания в России: Материалы междунар. науч. конф. (Москва, 20 – 21 сент. 2006 г.) – М.: Наука, 2006. – 358 с.
5. Методичні рекомендації щодо структури, змісту та обсягів підручників і навчальних посібників для вищих навчальних закладів. – К.: Знання, 2006. – 8 с.
6. Про видавничу справу: Закон України від 05.06.1997 № 318/97 – ВР.

УДК 808.2: 37

Носкова А. Е., Торшина Л. М.
(Одесса, Україна)

ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, КУЛЬТУРА – ЕДИНСТВО В ОБУЧЕНИИ И ВОСПИТАНИИ

У статті аналізуються проблеми мовної освіти, зміст мовного навчання, обов'язкові структурні елементи: комунікативний, культурознавчий, лінгвістичний, методологічний. У статті запропоновано методичний апарат, який використовується при вивченні художніх текстів російської літератури у контексті культури.

Ключові слова: мова, спілкування, мовна освіта, зміст мовного навчання, методичний апарат, художній текст у контексті культури.

В статье анализируются проблемы языкового образования, содержание языкового обучения, его обязательные структурные элементы: коммуникативный, культуроведческий, лингвистический, методологический. В статье предложен методический аппарат, который используется при изучении художественных текстов русской литературы в контексте культуры.

Ключевые слова: язык, общение, языковое образование, содержание языкового обучения, методический аппарат, художественный текст в контексте культуры.

The problems of language education, the contents of language teaching and their obligatory structural elements are being analysed in the article. The methods commentary which is used in the process of studying is proposed in the text of fiction of the Russian classical literature in the context of culture.

Key words: Language, personal contact, language education, contents of language teaching, methods commentary, text of fiction in the context of culture.

Характеристика особенностей языковой подготовки – чёткая коммуникативная направленность: язык изучается как средство общения и познания. Содержание языкового обучения состоит из таких обязательных структурных элементов:

© Носкова А. Е., Торшина Л. М., 2008

1) коммуникативный элемент – говорение, письмо; 2) культуроведческий элемент – система языка (изучение языка как культурного элемента – средства речевой культуры).

Коммуникативный компонент включает в себя все сведения о языке, речи, о функциях языка в жизни общества, формах и методах речевой культуры [1].

Культуроведческий компонент включает в себя важнейшие сведения о культуре, о традициях преподавания языка, о методах изучения языка – средствах и методах речевой культуры – важная составляющая культуры человека как уникального и культурного человека [2; 3].

Лингвистический компонент включает в себя методический аспект. Языковая культура – усваиваются в различных формах устной речи (монолог, диалог, полилог, текст, план, тезисы, резюме, реферат, доклад, лекция, соответствующая практика).

Более развёрнуто остановимся на том, что стоит из системы важнейших элементов общей культуры учащихся, которые формируются через систему заданий.

Общезвестно: языковая подготовка – это процесс усвоения языковой подготовки – знание языка, его особенностей (опыта), глубоким (изучение языка в контексте культуры) и делового общения; всех форм общения в контексте культуры) современных условиях, когда язык становится средством разования и культуры народа, как передаче определённой информации.

Без обращения к литературе невозможно изучение языка. Каждый язык – это средство общения и культуру народа – носителя языка. Берсенева М. С., Зинина Л. А. и др. в своём альбоме XXI века заставляют нас задуматься только овладение языком как средством общения, как средством существования и развития языковой личности данной культуры. Он должен строить работу с художественной литературой одновременно с изучением языка.

Работа над художественной литературой – это работа над устной и письменной речью, над формированием языковых знаний [5]. Иностранец